

Possessorbejegyzések Laskai Demeter kódexében:
a boszniai kapcsolat

1933-ban Krsto Stošić horvát történész, katolikus pap, a dalmáciai Šibenik konventuális-ferences kolostor (Samostan Sv. Frane) könyvtárosa katalógust készített a könyvtár kéziratos kódexeiről.¹ A jegyzék 10-es számú egységénél, egy XV. századi latin nyelvű kéziratnál a leírásban megjegyezte, hogy az a latin főszöveg mellett egy helyen magyar nyelvű sorokat is tartalmaz.² Stošić katalógusa, benne a magyar nyelvelméről szóló bejegyzéssel sokáig rejtve maradt a magyar kutatás előtt. Megjelenése után 50 évvel, 1982-ben végül Holl Béla figyelt föl rá, s jutott el a horvát híradás nyomát követve jugoszláviai tanulmányútja során Šibenikbe, hogy ott, a kolostor könyvtárában végre kézbe vehesse a kéziratot.³

Stošić leírása pontosnak bizonyult: a 16. lap rektóján egy ötsoros magyar nyelvű verses imádság olvasható, amelyet a magyar kutatás – a kézirat nagy részének lejegyzőjéről és használatjáról, Laskai Demeterről – Laskai-soroknak nevezett el.⁴

Holl Béla néhány órát tölthetett a kolostor könyvtárában a kéziratot tanulmányozva. Tartalomjegyzéket készített róla, s figyelmét az sem kerülte el, hogy a kézirat bekötése során a kötéstáblák és a könyvtest közé elöl és hátul egy-egy pergamenlapot illesztettek, s hogy a főszövegnek valószínűleg sokkal korábbi kódexből kihasított pergamenlapok mindkét oldala nemcsak szöveget, de kottát is tartalmaz. 1982-ben ugyan még nem volt mód a kódex digitalizálására, Holl Bélának azonban zárai kollégái segítségével sikerült mikrofilmmásolatot szereznie róla. Ez a mikrofilm került az MTA

¹ Krsto Stošić (1933), *Rukopisni kodeksi samostana sv. Frane u Šibeniku*, Zagreb, Hrvatska bogoslovska akademija. (Croatia sacra. Arhiv za crkvenu povijest Hrvata, 3/5) 18–61.

² Cod. 10. *Liber Demetrii de Lasko*.

³ HOLL Béla (1984), Egy ismeretlen középkori iskoláskönyv és verses nyelvelmék 1433-ból. *Magyar Könyvszemle* 100, 1. 1–23.

⁴ HOLL 1984: 5 (facsimile); 16–19 (a magyar nyelvű sorok elemzése); a Laskai-sorok monografikus földolgozása és kiadása: MÁTAI Mária (1997, 2002²), *Első magyar nyelvű verses imádságunk. A Laskai Sorok (1433)*. Budapest, Universitas Kiadó; Tágabb nyelv- és irodalomtörténeti összefüggésben: HORVÁTH Iván (2015), *Ómagyar szövegemlékek mint textológiai tárgyak*. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár. 57–58.

könyvtárába, s ennek egy másolata a Zenetudományi Intézet Régi Zenetörténeti Osztályának mikrofilmarchívumába.⁵

Holl Béla a šibeniki kéziratot iskolás könyvnek nevezte, amely több egységből – traktátusból áll. A legterjedelmesebbek közt foglal helyet a XIII. századi Raimundus de Pennaforte *Summája* a ciszterci Adamus Coloniensis 100 évvel későbbi verses-hexameteres átiratában,⁶ Johannes de Polonia *Computus metricusa*,⁷ Bernardus Morvalensis értekezése a földi dolgok hiábavalóságáról.⁸ A traktátusok mellett szentírási szakaszokat találunk, magyarázatokkal vagy azok nélkül,⁹ a szentek kommentált, az egyházi év rendjében szerkesztett legendáit,¹⁰ bibliai történeteket rövid allegorikus magyarázatokkal,¹¹ valamint kalendáriumot.¹² A kódex egyes egységeinek végén a másoló kolofonba foglalta a lezárás tényét, többnyire magát is megnevezve, s a másolás befejezésének évét is szinte mindig megadva. A kéziratban így összesen kilenc kolofon található, három névbejegyzéssel és négyféle (nyolcszor leírt) évszámmal (1. táblázat).

⁵ A mikrofilmről a 2000-es évek elején Kiss Gábor irányításával elkezdődő mikrofilm-digitalizáció keretében digitális másolat is készült. A Z 519 jelzetű digitalizált mikrofilm a Zenetudományi Intézet Régi Zenetörténeti Osztályának belső hálózatán érhető el.

⁶ ADAMUS ALDERSPACENSIS (COLONIENSIS), *Summula de Summa Raimundi: Tractatus metricus cum commentariis* (f. 3r–14r). A népszerű, 408 hexameterből álló papi kézikönyvről lásd MADAS Edit (1986), Esztergomi iskoláskönyv a XV. század első negyedéből (Wien, Schottenstift Cod. Lat. 305). In FÜGEDI Erik (szerk.) (1986), *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*, Budapest, Gondolat. 159–175, 334–339. Újraközlése: KÖRMENDY Kinga – MADAS Edit (szerk.) (2021), *Libri diversi magni et parvi. Válogatott tanulmányok a Főszékesegyházi Könyvtár állománytörténetéhez és Esztergom város középkori könyvkultúrájához*. Esztergom, Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár. 50–69 (61–62).

⁷ Johannes de POLONIA (Johannes POLONUS), *Computus manualis metricus* (f. 67r–92r). MADAS 2021:65–66.

⁸ Bernardus MORVALENSIS, *Carmen paraeneticum de contemptu mundi* (f. 198v–241v).

⁹ Részletek mind az Ó-, mind az Újszövetségből: többek között a Deuteronomium 28. fejezete (f. 17r–18r), Tóbiás könyve (f. 56r–63r), a Genézis 16 fejezete (f. 188r–196v.), Szent János evangéliumának egy szakasza (f. 99r–09r).

¹⁰ 58 szent, köztük Szent Demeter legendája, (f. 115r–188r). E szakasz végén, annak egyfajta függelékeként jegyezte le Laskai Demeter Szent László legendáját, illetve szermóját (f. 186r–188r). A szermóról, valamint a benne található két szövegközi magyar glosszáról lásd MADAS Edit (1996), Szent László a középkori magyarországi prédikációirodalomban. In JANKOVITS László – KECSKEMÉTI Gábor (szerk.) (1996), *Neolatin irodalom Európában és Magyarországon*, Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem. 63–79.

¹¹ *Ewangelica Columba* (f. 19r–55r).

¹² f. 93r–98v, benne a magyar szentek piros betűs ünnepeivel.

1. táblázat. A Laskai-kódex kolofonjai

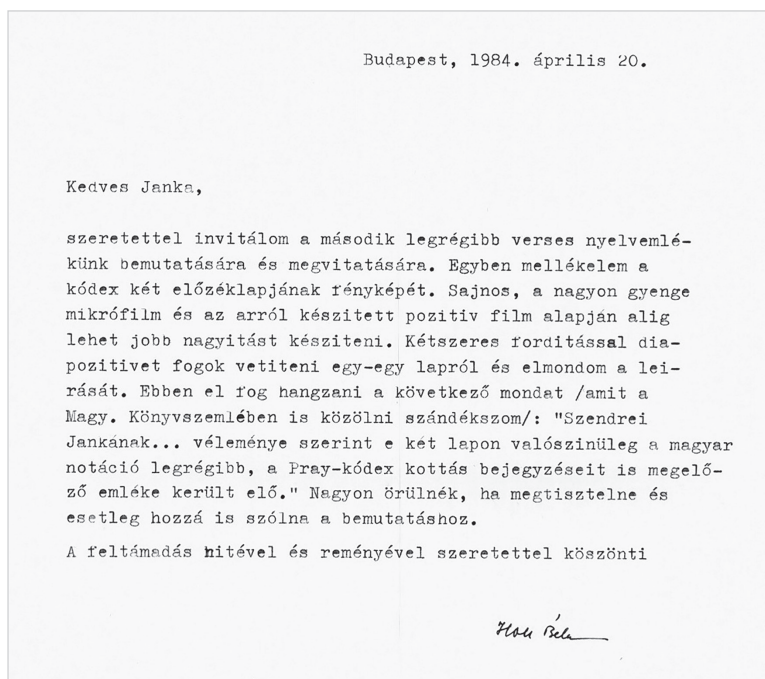
év	fólió	szövegrész, fejezet	bejegyzés/kolofon szövege
1428	f. 197r	csonka szöveg	Explicit per manus <i>Jacobi de Wybecz</i> anno domini 1428 ¹³
1433	f. 14r	Adamus Coloniensis, Summula de Summa Raimundi	Explicit iste liber parva sumpma per Dei gratiam omnipotentis est finis; finito libro sit laus gloria Christo. Anno Domini Millesimo CCCCmo XXXmo tercio
1434	f. 55r	Ewangelica Columba	Explicit Ewangelica Columba per manus cuiusdam studentis in Anno Domini Millesimo CCCC ^{mo} xxx iiiii ^o
1434	f. 63v	Liber Tobiae	Explicit liber sancti Thobie per manus <i>Demetri de Lasko</i> in Anno Domini M ^{mo} CCCC ^{mo} 34.
1434	f. 92r	Johannes de Polonia, Computus manualis metricus	Explicit conpotus per manus <i>Demetri de Lasko</i> in Anno Domini M ^o CCCC ^o XXXXiiii
1435	f. 188r	Legendae sanctorum	Explicit legenda sanctorum per manus <i>Demetri de Lasko</i> in Anno Domini M CCCC ^{mo} 3 ^o quinto.
1435	f. 241v	Bernhardus Morvalensis, Carmen paraeneticum de contemptu mundi	Explicit Bernhardus per manus <i>Demetri de Lasko</i> cum suis utilitatibus et pertinenciis in Anno Domini Millesimo quatuor centesimo tricesimo quinto. Non laus scriptori, sed laus Christo genitori. Penna fuit vilis et manus mea puerilis.
1435	f. 260r	Tractatus metricus de penitencia	Explicit summa penitencia per manus <i>Demetri de Zemlen</i> in anno domini 1435. Laus tibi sit Christe qui liber explicit iste. Non laus scriptori, sed laus Christo genitori. Penna fuit vilis et manus mea puerilis et sic est finis.
-	f. 266r	De ultimo iudicio	Laus tibi sit Christe, qui liber explicit iste.

A kolofonokból egyértelműen kiderül, hogy a kódex nagy részét Laskai Demeter jegyezte le 1434-ben és 1435-ben. Míg a másoló személyét és a másolás idejét Holl Béla ily módon biztosnak tekinthette, az összeállítás és használat helyszínének meghatározására csupán közvetett bizonyítékok alapján tehetett kísérletet. A személynevekbe foglalt helységnevek alapján úgy vélte, a kódex a középkori Magyarország délvidékén, a pécsváradi bencés kolostor iskolájában készült, és szolgált elkészülése után tananyagként.¹⁴

¹³ Holl Béla szerint ez a korábbi – a Laskai-kódex fő egységeinek lejegyzését hét évvel megelőző – szöveg, illetve az ezt tartalmazó papír tévedésből került a kéziratba, hiszen sem lejegyzőjét, sem a lejegyzés tartalmát tekintve nem illeszkedik környezetéhez. Vö. HOLL 1984:8.

¹⁴ HOLL 1984:8.

Tanulmányát Holl Béla a Magyar Könyvszemle 100. évfolyamának 1. számában publikálta 1984-ben. Ugyanebben az évben, még a tanulmány megjelenése előtt előadást is tartott az MTA Középkori Munkabizottságának ülésén. Bizonyosan tudjuk, hogy a fölfedezés és az előadás, azaz 1982 és 1984 között kapcsolatba lépett Szendrei Jankával, a középkori kottairások szakértőjével a Zenetudományi Intézet Régi Zenetörténeti Osztályáról, és a véleményét kérte a kódex előzéklapjaiként szolgáló kottás kódextöredékek dolgában. Erről nemcsak az említett tanulmány lábjegyzetében kifejezett köszönetnyilvánítása tanúskodik, hanem a Jankához intézett, 1984. április 20-án kelt levele is.¹⁵ A levélből kiderül, hogy Holl Béla nemcsak zenetörténeti-paleográfusi szakvéleményt kért Szendrei Jankától, de meg is hívta őt az akadémián egy hét múlva tartandó előadására, sőt arra kérte őt, hogy szóljon hozzá, fejtsse ki véleményét a töredékek kottairásáról és zenei tartalmáról. (1. kép)

1. kép. Holl Béla 1984. április 20-án kelt levele Szendrei Jankához

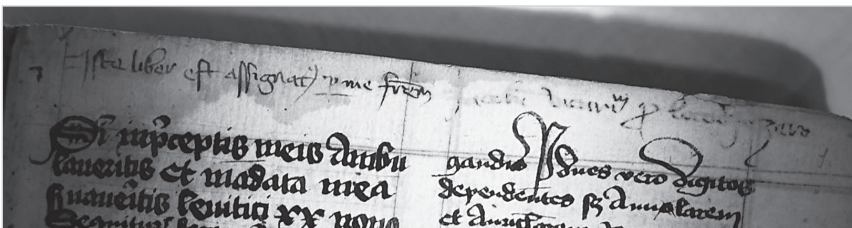
¹⁵ A levél ma a Zenetudományi Intézet Régi Zenetörténeti Osztályának úgynevezett Szendrei-szekrényében található. A szekrény Szendrei Janka kéziratos hagyatékát tartalmazza, benne a középkori kottás forrásokról készített jegyzeteivel, a hozzájuk kapcsolódó levelezésével. Ehhez lásd CZAGÁNY Zsuzsa (2021), A 'Szendrei-szekrény'-től a digitális fragmentológiáig. *Zenetudományi Dolgozatok, 2019–2020*. Budapest, Zenetudományi Intézet. 13–28.

Nem tudjuk, Janka elfogadta-e a meghívást, és mondott-e szakvéleményt, mindenesetre sem a 80-as években, sem később írt publikációiban nem foglalkozott a töredékekkel. Egészen biztosan nem azért, mert nem tartotta volna érdekesnek a fragmentumokat. Szekrényében külön dossziét nyitott a *Dalmáciai töredékek*, jegyzeteket készített kottairásáról és tartalmáról. Minden biztonnal arra várt, hogy a kézitról és a fragmentumokról jobb minőségű felvételekhez jusson, hiszen a kottairás aprólékos elemzését csak ilyenek alapján tudta volna elvégezni. Mivel azonban ilyen felvételek beszerzésére sokáig nem volt mód, a Laskai Demeter-féle töredékek a zene-történeti kutatás és a gregorián paleográfia fősapásán kívül maradtak.

A helyzet mostanra megváltozott. 88 évvel Krsto Stošić katalógusának publikálása és 37 évvel Holl Béla *Magyar Könyvszemle*-beli tanulmányának megjelenése után 2021 szeptemberében a „Lendület” Digitális Zenei Fragmentológia Kutatócsoport tagjai engedélyt kaptak arra, hogy elutazhassanak Šibenikbe, és ott, a kolostor könyvtárában nemcsak tanulmányozhassák, de digitalizálhassák is a kéziratot, sőt, különleges fényképtechnikai eszközöket is bevethessenek a digitalizáció során.¹⁶

Mindezeknek köszönhetően mind a kézitról, mind a töredékekről kiváló minőségű digitális másolat áll rendelkezésünkre. Nemcsak az előzőlapok XII. századi kottairását tudjuk a legapróbb részletekig elemezni,¹⁷ de a főszöveg, valamint a kötéstáblák eddig, részben vagy egészen rejtve maradt bejegyzéseit is alaposabban föltárhatjuk.

A kézirat legelső lapjának rektóján, a felső lapszélien – ultraibolya fénynyel megvilágítva – tovább olvashatjuk a Holl Béla által félig kibetűzött possessorbejegyzést. Az *Iste liber est assignatus per me fratrem* szöveg folytatása: (...) *Iacobum vicarium pro loco Jezero*.¹⁸ (2. kép.)

2. kép. Laskai-kódex, f. 1r (részlet)

¹⁶ E helyen mondunk köszönetet fra Ivannak, a šibeniki ferences konventuális kolostor könyvtárosának, amiért hozzájárult a kézirat helyszíni tanulmányozásához és digitalizálásához, valamint Kemecsei Zsoltnak a digitális másolatok elkészítéséért.

¹⁷ Lásd Gilányi Gabriella összefoglalását a *Fragmenta Manuscriptorum Musicalium Hungariae Mediaevalis* weboldalon: <http://fragmenta.zti.hu/f990-sequentionale-s-12-2-folio-sibenik-samostan-sv-frane-cod-10-laskoi-demeter-kodex-elso-es-hatso-elozeklapja/> (2022. május 31.)

¹⁸ f. 1r. Köszönöm Molnár Antalnak a szöveg pontos elolvasásában nyújtott segítségét.

A mondat annál is inkább fontos, mert – amint azt Holl Béla írja – „alighanem ez a kódex elkészültét követő első tulajdonosokra vonatkozhat, akik talán ugyanabban a kolostori iskolában használhatták a könyvet, ahol az eredetileg készült.”¹⁹

További, feltehetően a kézirat későbbi használótól származó bejegyzések találhatók a kézirat elülső és hátsó előzéklapján, azaz a XII. századi kottás pergamenlapok mindkét oldalán. A ráírások egy része pusztán tollpróba, különösebb cél és funkció nélkül odavetett szövegfoszlány, zsoltárvers-részlet, énektétel-szövegkezdet.²⁰ Feltehetően e tollpróbák közé sorolhatjuk azt a levélcímzést is, amely nem kisebb rangú személyt szólít meg, mint a velencei dózsét, Francesco Foscarit (3.a és 3.b képek):

*Serenissimo principi et excellentissimo domino domino Francisco Fuscarum Dei gratia inclito duci veneciarum*²¹

A bejegyzések másik része az iskolai tananyaghoz kapcsolódik. A hátsó töredék rectóján többek között a latin deklinációk rövid összefoglalását vette oda a kézirat egykori használója: a lejegyző, nem sokat törődve az eredeti kotta- és szövegsorokkal, a kottaszisztémákba írta bele egymás alá a négy ragozási szabályt, befejezetlenül hagyva az ötödiket (4.a kép):²²

(1.) *Cuius declinationis? Prime. Quare? Quia eius genitivus singularis in -ae- diptongon desinit, ut hic: poeta huius poete;*

(2.) *Cuius declinationis? Secunde. Quare? Quia eius genitivus singularis in -i- productum desinit, ut hic: dominus huius domini;*

(3.) *Cuius declinationis? Tercie. Quare? Quia eius genitivus singularis in -is- corectum [correptum] desinit, ut hic: pater huius patris et hec: mater huius matris;*

(4.) *Cuius declinationis? Quarte. Quare? Quia eius genitivus singularis in -us- vel in -u- productum desinit, ut hec: manus huius manus et hec: cornu huius cornu.*

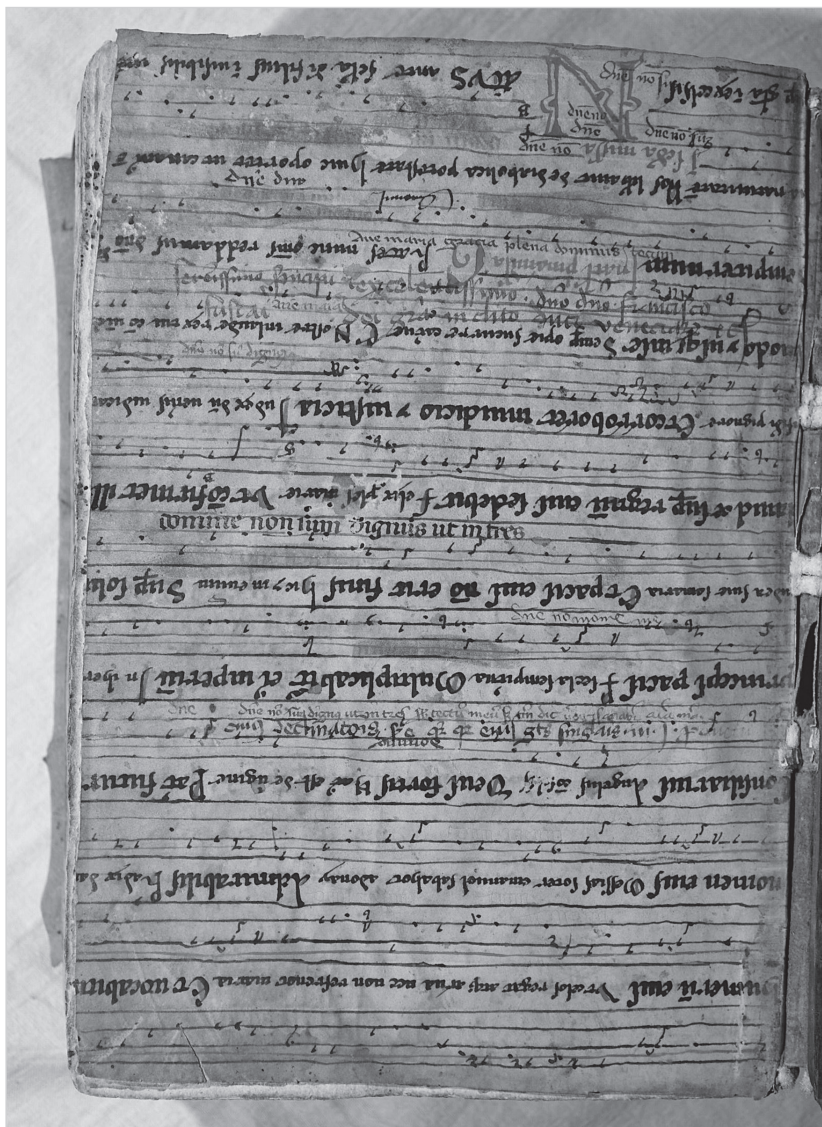
(5.) *Cuius declinationis? [...]*

¹⁹ HOLL 1984:4.

²⁰ A hátsó kötéstábla versóján az egyik használó többször és többféle betűtípussal is kipróbálta a *Domine non sum dignus* leírását, olykor csak a kezdőszavakat (*Domine, Domine non, Domine non sum*), a lap közepén kapitálisokkal *Domine non sum dignus ut intres*, végül valamivel lejjebb, a teljes szöveget: *Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo et sanabitur anima mea*. Lásd a 3.a képet.

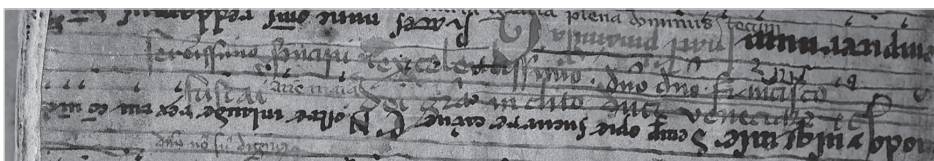
²¹ *Francesco Foscarum* velencei dózse 1423-tól 1457-ig volt hivatalban.

²² Átírásunkban megőriztük a bejegyzés eredeti ortográfiáját. A szöveget a megértést segítő interpunkciós jelekkel egészítettük ki.

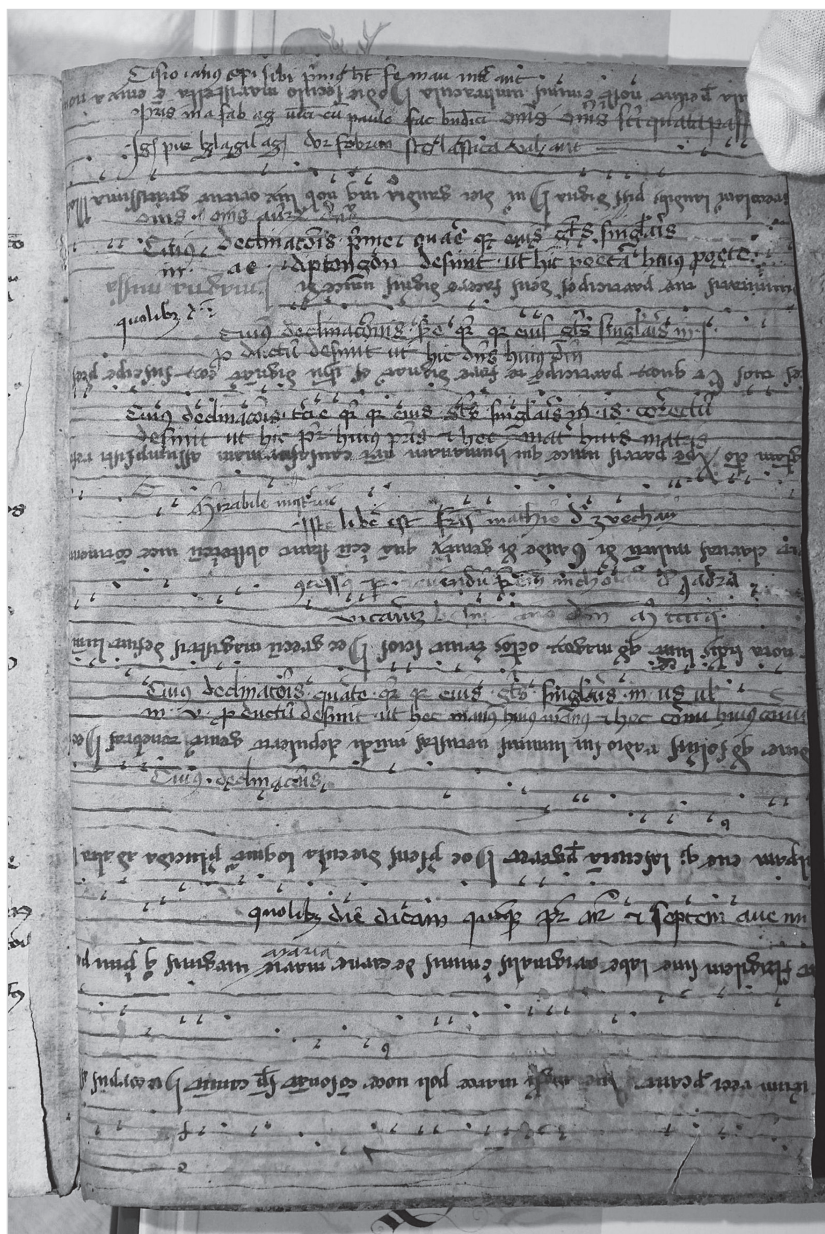

3.a kép. Laskai-kódex, hátsó előzéklap, verso.

Az eredeti kódexlapot fordított állásban (fejfelé) kötötték a könyvtesthez.

3.b kép. Laskai-kódex, hátsó előzéklap, verso (részlet)

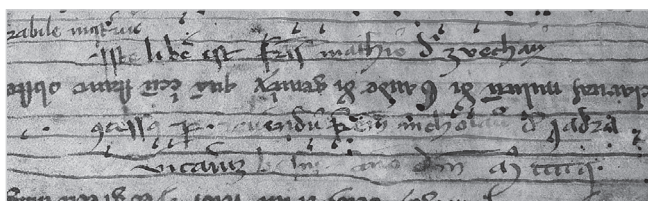
4.a kép. Laskai-kódex, hátsó előzéklap, recto

A könyvtörténeti kutatás szempontjából a legérdekesebbnek a bejegyzések harmadik rétege bizonyul. Az ezekben rögzített személynevek, évszámok, helymegjelölések adhatnak hírt a kézirat tulajdonosairól és tulajdonosváltásairól, segítségükkel tehet majd a kutatás kísérletet a kódex származási

és használati helyének, helyeinek meghatározására s ezáltal vándorútjának rekonstrukciójára. A vizsgálat jelen állapotában, egy-egy bejegyzés elolvasása alapján természetesen korai volna bármiféle végső következtetéseket levonni, a szövegfoszlányok apránkénti számbavétele azonban már most fogódzópontokat nyújthat és segítheti a tájékozódást. A hátsó töredék rectóján, a grammatikai szabályokkal azonos oldalon, sőt, azok sorai közé beszorítva²³ az alábbi tulajdonosi bejegyzést olvashatjuk: (4.b kép)

Iste liber est fratris Mathie de Zvechay concessus per reverendum fratrem Nicholaum de Iadra vicarium bosne anno domini M CCCC L.

Azaz: a könyv Zvecsáji Mátyásé, aki azt Zárai Miklós boszniai vikárius-tól kapta 1450-ben.

4.b kép. Laskai-kódex, hátsó előzéklap, recto (részlet)

A bejegyzésben szereplő személy- és helységnevek a kutató figyelmét egy meghatározott térség és intézmény felé terelik: Bosznia, illetve a boszniai vikária felé. Zvecsáji is itt található, Alsó-Boszniában, Banjalukától délre, szerzetes-rendházával és várával, amely a török elleni harcok során tölt be majd fontos szerepet, és fordul elő többször az írott forrásokban.²⁴

A XIII. század óta a magyar egyházszervezet kötelékébe tartozó boszniai püspökség területén 1339-ben jött létre a ferencesek által irányított vikária. Ettől kezdve egészen 1463-ig, az oszmán hadak előretöréséig Bosznia a ferences rend missziós területének számított. Mivel a boszniai püspökök 1252-től majdnem folyamatosan Diakóváron tartózkodtak, és gyakorlatilag nem léptek Bosznia földjére, az összes egyházi-lelkipásztori feladatot először a domonkosok, majd 1339-től a ferences misszionárius testvérek végezték.²⁵ Közülük kerültek ki a vikária tisztségviselői, maguk a vikáriusok is, akik pápai engedéllyel megerősítve széles jogkörrel, gyakorlatilag egy-

²³ A szövegjegyzések elhelyezkedéséből azok relatív kronológiájára is következtethetünk: a grammatikai szabályok minden bizonnyal akkor kerültek a lapra, amikor a tulajdonosi bejegyzés már rajta volt.

²⁴ Vö. THALLÓCZY Lajos (1915), *Jajca (bánság, vár és város) története 1450–1527*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia. (Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum, 4) 272.

²⁵ MOLNÁR Antal (2002), *Katolikus missziók a hódolt Magyarországon, I. (1572–1647)*. Budapest, Balassi Kiadó. 74–83; TERNOVÁČZ Bálint (2019), *A szerémi és a boszniai latin püspökség*

házi teljhatalommal bírtak a püspökség teljes területén.²⁶ A Laskai-kézirat hátsó töredékén megnevezett Zárai Miklós boszniai vikárius is minden bizonnyal ferences volt. Feltehetően azonosíthatjuk őt azzal a *Nicholaus de Iadra* obszerváns ferences szerzetessel, aki a zárai káptalan 1451-ben kelt jegyzőkönyve szerint Bosznia vikáriusaként szerepet vállalt a dalmát szigetekhez tartozó Ugljan, Pašman és Novigrad kolostori előjáróinak kinevezésében.²⁷

Tegyük mindezt mérlegre a kronológia szempontját szem előtt tartva. A Laskai-kézirat kolofonjai az 1433-tól 1435-ig tartó időszakot fedik le. Feltételezhetjük, hogy a kézirat egybekötése és „lezárása” nem sokkal 1435 után történt. Zvecsáji Mátyás a könyvet 1450-ben kapta Zárai Miklóstól, a boszniai vikáriustól. A kézirat tehát 1450 előtt Zárai Miklós boszniai vikárius tulajdonában volt, utána pedig Zvecsáji Mátyáshoz került. Hogy pontosan mikor került Zárai Miklóshoz, nem tudjuk, hiszen az 1435 és 1450 közötti időszakot illetően egyelőre nagyrészt a sötétben tapogatózunk. Gondolatmenetünk e pontján vegyük ismét szemügyre a kézirat első lapjának rektóján, a lap tetején az ultraibolya fénnel olvashatóvá tett tulajdonosi bejegyzést, amely *frater Iacobus vicariust* nevezi meg. Játsszunk el egy pillanatig a gondolattal, hogy ez a Jakab, aki magát vikáriusnak mondja, ugyancsak *boszniai* vikárius volt az 1430-as években. A boszniai vikáriusok sorában egyetlen Jakab nevűt ismerünk, aki éppen a kérdéses időszakban töltötte be ezt a tisztséget. Nem is akármilyen Jakabról lenne szó. 1432-ben ugyanis a ferences generális, Guillelmus de Casale a magyar történelemben is jól ismert Marchiai Jakab (Iacobus de Marchia / Giacomo della Marca) itáliai ferences prédikátort küldte Boszniába, ekkor még nem vikáriusként, hanem *commissarius visitator*-ként: inkvizítorként, missziós papként, hogy a meglehetősen rendezetlen boszniai egyházi-vallási viszonyokban az obszerváns ferences regula érvényre juttatásával rendet teremtsen.²⁸ Mi-

gek története a középkori Magyar Királyságban. PhD disszertáció. ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola. 106–128.

²⁶ Vö. Antal MOLNÁR (2019), *Confessionalization on the Frontier. The Balkan Catholics between Roman Reform and Ottoman Reality*. Roma, Viella. 18–22.

²⁷ „Venerabilis religiosus frater Nicolaus de Iadra ordinis minorum de observantia ut asseruit tamquam vicarius tocius vicarie Bosne [...]” Petar RUNJE (2005), Nikola Cimelić – Zdranin: Duvanjski biskup i bosanski vikar? [A zárai Nikola Cimelić: duvnói püspök és boszniai vikárius?]. *Bosna Franciscana* 22, Sarajevo, Franjevačka Teologija. 151–160. Runje tanulmányából azt is megtudjuk, hogy 1460-ban Miklóst duvnói püspöknek nevezték ki. Ettől az időtől kezdve az írásos följegyzésekben már nem mint *vicarius Bosne* szerepel, hanem mint *Dei gratia episcopus Dunensis*.

²⁸ Lucas WADDING (1734), *Annales Minorum seu trium ordinum a S. Francisco institutorum*, X. Romae, Typis Rochi Bernabò. 194–195; Eusebius FERMENDZIN (ed.) (1892), *Acta Bosnae Potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752*. Zagrabiae, Taberna libraria Societatis typographicae. 146–148; Vö. GALAMB György (2000), A ferences obszervancia magyarországi térnyeréséhez. In PITI Ferenc (2000)

után tevékenységéből kifolyólag összetűzésbe keveredett nemcsak a helyi, többségükben konventuális testvérekkel, de magával a boszniai királlyal, II. Tvrtkóval is, a korabeli leírások szerint sértődötten és földúltan távozott.²⁹ Ám 1435-ben már mint vikárius tért vissza, és ilyen minőségében további 4 évig, 1439-ig tevékenykedett, s mozdította elő több ferences obszerváns rendház alapítását immár nem csak Boszniában, de Magyarországon is.³⁰ Működésének e második, magyarországi hulláma jóval sikeresebb volt, mint az előző, hiszen amazzal ellentétben sokkal inkább élvezte a király, Luxemburgi Zsigmond támogatását. 1435 és 1439 között több magyarországi obszerváns ferences kolostor alapítását érte el, amelyek ekkor még a boszniai ferences vikária alá tartoztak.³¹ Korabeli dokumentumokból, levelezésekből és följegyzésekből tudjuk, hogy 1437 és 1439 között Bácsban, majd a pécsi püspökség területén és a Szerémségben tartózkodott.³² Óvatos fölvetésünk szerint ezen út során kerülhetett sor Marchiai Jakab és a Laskai-kódex találkozására. Majd miután a ferences prédikátor úgy vélte, az alapvető iskolai tananyagot tartalmazó kéziratnak nagyobb hasznát vennék az egyik frissen alapított boszniai kolostorban – Jezeróban – úgy döntött, hogy oda (*pro loco Jezero*) küldi a kódexet.

Természetesen nem állíthatjuk teljes biztonsággal, hogy Marchiai Jakab lett volna Laskai Demeter kéziratának első, Demeter utáni tulajdonosa. Írásunk nem kiforrott kutatói véleményt, csupán egyfajta vitaindító gondolat-kísérletet kíván megfogalmazni s a különböző tudományterületek képviselői elé tárni. A gondolat-kísérlet alapjait s a ráépülő következtetéseket a körültekintő, széles forrásbázison nyugvó történeti, kodikológiai és paleográfiai vizsgálat eredményei fogják majd kiegészíteni, illetve igazolni, vagy cáfolni.

(szerk.), *Magyaroknak eleiről: tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére*. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely. 165–181; GALAMB György (2011), Az emlékezet útvonalai. Itineráriumok a Kapisztrán Jánosról és Marchiai Jakabról szóló 15. századi életrajzokban. *Acta Historica* 128. 34–44 (35); Pawel CHOLEWICKI (2019), The Role of the Franciscans in the Kingdom of Bosnia during the reign of king Stjepan Tomas 1443–1461. *Annual of Medieval Studies at CEU* 25. 107–120 (113).

²⁹ GALAMB 2000:171.

³⁰ *Acta Bosnae*, 161–162. Vö. GALAMB György (2015), Eretnekség és inkvizíció Dél-Magyarországon. In GÁLFFY László – SÁRINGER János (szerk.) (2015), *Fehér Lovag. Tanulmányok Csernus Sándor 65. születésnapjára*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem. 139–151.

³¹ *Acta Bosnae*, 154–155; GALAMB 2015: 140–141.

³² *Acta Bosnae*, 158–159; Vö. György GALAMB (1997), San Giacomo della Marca e gli eretici di Ungheria. In Silvano Bracci (ed.) (1997), *San Giacomo della Marca nell'Europa del'400*. Padova, Centro Studi Antoniani. 211–220.